

синтаксические связи, не противопоставленные по характеру и направлению синтаксической зависимости: корреляция, при которой четко не обозначена синтаксическая доминанта; присоединение, когда нет противопоставления по подчинению / сочинению.

Ключевые слова: семантико-грамматические отношения, внесистемная синтаксическая связь, корреляция, присоединение.

Ропова Ірина. This article is devoted to the actual problems of modern categorical syntax, in particular, one of the fundamental categories of syntactic language level – syntactic link. Analysis of relationships, not opposed by the nature and direction of syntactic dependencies: correlation in which expressly designated syntactic dominant, joining when there is no opposition from subordination / coordination.

Key words: semantic and grammatical relations, out-of-system syntactic links, correlation, joining.

Стаття надійшла до редколегії
17.05.2013 р.

УДК 81-116.2

Оксана Присяник

Часова перспектива мовної діяльності у розумінні «Нового» Ф. де Сосюра

У статті представлено проблему часу за «новим» Сосюром. Учений наголошує на темпоральному способі буття мовної діяльності як цілісного об'єкта мовознавства, тобто на антропологічній та семіотичній сутності часу. Проблема типологізації форм часового буття мови є центром уваги Фердінанда де Сосюра. Порівняння нових «Записок з загальної лінгвістики» з канонічним «Курсом загальної лінгвістики» дало підставу наголосити, що саме через змішування ідіосинхронії як моментального стану мовної системи і синхронії як методу дослідження мови сталася плутанина у розумінні проблеми часу у сосюрівській лінгвістичній концепції. Сосюр не використовував термін ахронія, на відміну від терміну панхронія, бо вважав мову антропологічно реальною сутністю, а не об'єктивною логічною або духовною субстанцією, що існує в собі самій як якийсь ідеальний феномен (за А. Сеше).

Ключові слова: час, синхронія, діяхронія, ідіосинхронія, панхронія

Постановка наукової проблеми та її значення. «...Що ж таке час? Якщо ніхто мене про це не запитує, я знаю, що таке час; якби я захотів пояснити запитувачу – ні, не знаю...» [1, с. 167]. Славнозвісне питання Августина Аврелія містить в собі апорію часу. Наше життя, що триває з народження і до смерті, метушиться навколо часу, який не спинається. Вони так переплітаються, що стають невіддільними. Що ж таке час? Ми не будемо задаватися цим питанням з тієї простої причини, що Фердінад де Сосюр сам його не поставив жодного разу таким чином. Сосюр не намагався дати визначення часу, але це не заважало йому використовувати його для побудови своєї теорії. Час у Сосюра там, де є мова. І якщо він не визначав поняття часу, то це тому, що воно розглядалося Сосюром як абсолютний принцип, на основі якого мова визначається як історичний об'єкт: «Немає прикладу абсолютного стану спокою. Абсолютним є принцип руху мови в часі».

Уточнімо, про який час ідеться? Мова тут не йде ні про граматичну категорію, пов'язану з диференціацією форм дієслова, ні про семантичні індикатори часу, залучені до висловлювання, наприклад, часові орієнтири, на основі яких те чи інше висловлювання співвідноситься з позамовною дійсністю. Не йдеться взагалі про час як об'єкт власне лінгвістичного аналізу. Сосюр зосереджує свою увагу на самому темпоральному способі буття мовної діяльності як цілісного об'єкта мовознавства, тобто на антропологічній та семіотичній сутності часу, при цьому його цікавила, насамперед, проблема типологізації форм часового буття мови.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Розглянемо різні точки зору на проблему часу. Як вважає П. Вундерліх, діяхронія – це фактор, що відкриває поле досліджень в області діяхронічної лінгвістики [7]. Лінійність часу визначається у Сосюра як особлива властивість буття лінгвістичної матеріальної

форми знака аудитивної природи [4]. «До того моменту, як час, діахронічний або лінійний, не пов'язаний з мовою, в якому стані знаходиться сама мова? Чи можна сказати, що вона перебуває під покровом часу?» [8, с. 167]. Відразу ж заперечимо проти такої постановки питання дослідником проблеми часу у Сосюра Йонг-Хо Шуа. Виходить, що час це щось, із чим може бути пов'язана або не пов'язана мова. Якщо час це характеристика, властивість, умова, то чого? Самої мови або її буття? Думається, що цього останнього. Тому слід говорити не про зв'язок мови і часу, а про той чи інший модус буття мови або мовної діяльності.

Якщо мова залишається в чистому стані, а саме у синхронічному вимірі, чи приймає вона позачасову форму? Сосюрівська синхронія, за Греймасом, повинна розглядатися через позачасову модель¹. Якщо верифікація цього твердження виявиться негативною, тобто якщо сосюрівська синхронія все ж таки не ахронічна, то слід визначитися, яка ж вона. Слід прояснити сенс слова «синхронічний» і вирішити проблему часу. Деякі дослідники розглядали цю проблему з точки зору минулого і сьогодення. «Якщо і визнавати за Сосюром звання революціонера не тільки в лінгвістиці, а й у гуманітарних науках в цілому, то тому, що він мав сміливість визнати в мові новий вимір, а саме синхронічний, вимір, багатий на наслідки»². Зважаючи на той факт, що за часів Сосюра мова розглядалася тільки з історичної точки зору, тобто власне часової, сосюрівська революція, якщо можна так сказати, могла здійснитися тільки через геніальний хід, який полягав у тому, щоб вивести з гри часовий фактор. Ось чому заперечення тимчасового чинника йде в ногу з появою нового мовного порядку. Осьова перестановка, укладена таким чином, вплинула, звичайно ж, на роботу лінгвістів: вона відкрила для них нове поле діяльності, яке полягає в описі стану мови як об'єкта синхронічного вивчення. Об'єкт вивчення, що змінився, полягав у тому, щоб «знести вщент все, що є діахронічним» [4, с. 181]. Саме через цю операцію лінгвісти дозволили собі увійти в світ свідомості мовця. І проблема полягає не в можливості поділу двох осей – синхронічної і діахронічної, а в радикальності, з якою Сосюр хотів прокреслити демаркаційну лінію між ними. Хіба це не та радикальність опозиції між двома осями, які повинні нейтралізувати одна одну: «Непорушність і рух ... ніде не перебувають в опозиції» [6, с. 177].

Чи потрібно говорити, наскільки розділення двох осей втрачає свою валідність. Таке заперечення має сенс тільки з моменту, коли синхронія, в якій знаходиться лінгвістична система, розуміється як ахронічний вимір. І все ж, як зауважив Якоб³, остаточно не вдається стерти «хронічний» слід у виразі «син-хронічний», важко вважати сосюрівську синхронію «ахронічною». Це все одно, що сказати, що сосюрівська синхронія перебуває в хронічному порядку, настільки вона несе в собі «хронічну» мітку.

Про який же час все-таки йдеться? Це питання, що здається зайвим, є необхідним, тому що Сосюр не дає точного визначення часу кожного разу, коли використовує це поняття у своїй концептуальній системі. Необхідно задатися цим питанням, щоб не потрапити у двозначне положення щодо сосюрівського використання часу.

Автор дисертації «Час у Сосюра» дає визначення минулого: «Що таке минуле? Минуле це не що інше, як сума знань, реконструйованих лінгвістами з метою раціонального пояснення, яке стоїть історії мови. Якщо минуле не піддається нашому лінгвістичному розуму, то це не тому, що існує спогад, занадто далекий для того, щоб знайти його в сьогоденні, а тому що воно є особливим знанням, реконструйованим постфактум лінгвістами, знанням, яке не має ніякого відношення до лінгвістичної практики. Воно виявляється не у вигляді прожитого часу, а у формі «необхідного часу», на основі якого лінгвісти намагаються реконструювати історію мови» [8, с. 92]. Далі там же: «Сьогодення не одновимірне, а тривимірне в тому сенсі, що в якості перспективи у нього минуле і майбутнє. Що цікаво, Сосюр, порушуючи питання лінгвістичного змінення, прив'язувався до

¹ Критикуючи хронічну інтригу сосюрівської синхронії, Греймас запропонував розуміти структуру лінгвістичного стану як «вид ахронічного механізму» (1970, *Du sens*, Paris, Seuil, P.107–109).

² Неправильно було б думати, що синхронічне бачення є особистою розробкою Сосюра. Про нього говорили в позаминулому столітті Уїтні, Бодуен де Куртене (див., наприклад, E. Coseriu, 1967, «Georg von der Gabelentz et la linguistique synchronique», *Word* vol 23).

³ A. Jacob, 1967 (1992), *Temps et langage*, Paris, Armand Colin, p.32–33. На його думку, префікс «син» у слові «синхронічний» висловлює структуру, тоді як «-хронічний» позначає історію. З цього випливає, що «синхронія» має розумітися як діалектика системи та історії.

феноменів психологічного порядку, таких як забуття, пам'ять, потреба в спілкуванні. Усі ці феномени, головним чином часової природи, виявляються в синхронічному полі, де здійснюється мовленнєвий акт» [8, с. 95].

У діахронічному полі існують, за «Курсом загальної лінгвістики» [4, с. 200], дві перспективи: проспектива і ретроспектива. Перша полягає в описі еволюційних процесів у мовах. Наприклад, можна почати з латині, щоб визначити генеалогію латинських мов, таких, як французька. Але цю перспективу не можна використовувати у всіх випадках, тому що не завжди зручно щоразу знаходити мову-джерело, з якої можна починати дослідження. Втім, вона ризикує перетворитися на «просту нарацію» [4, с. 281], позбавлену методологічних основ. Тільки ретроспектива заслуговує уваги, тому що, на думку Сосюра, тільки ця перспектива є єдино науковою. Її мета – порівняти споріднені мови, щоб виявити загальні зв'язки, що дозволяють встановити їхню генеалогію, тобто йдеться про порівняльний метод. Обидві перспективи прив'язані так чи інакше до зовнішніх елементів, тобто або до мови-джерела, або до сім'ї історично встановлених мов. «Розглянутий з цієї точки зору, діахронічний метод добре вписується в історичний» [8, с. 98]. Дозволимо собі відразу заперечити на це твердження. Сосюр однозначно протиставляв історичний метод і діахронічний, і обидва ці методи протиставляв ретроспективному як антинауковому.

Далі в «Курсі»: «Як тільки синхронія вступає в гру, методологічна ситуація змінюється. У синхронічному полі існує тільки одна перспектива і одна методика: «спостерігати те, що відчуте суб'єктами, які говорять» [4, с. 479]. У цій перспективі залишається тільки спостерігати те, що відбувається у свідомості мовців. Спостереження того, що пережито суб'єктами, які говорять, це не що інше, як те, що Сосюр називав «внутрішнім спостереженням» [4, с. 309]. «Синхронічний метод першенствує над діахронічним, тільки у синхронічному полі мова має значення. Тільки свідомість мовців надає значення лінгвістичним формам. Необхідність розрізняти синхронію і діахронію – це методологічна вимога – і феноменологічна – щоб об'єднати світ із сьогоденням, де мова сприймається свідомістю мовців» [4, с. 100].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Із вищевикладених точок зору різних дослідників на проблему часу в концепції Фердинанда де Сосюра, виходить, що вчений сумнівався, чи є синхронія тимчасовим або позачасовим станом, і не розрізняв методології (епістемології) і онтології самої мови. Про думку Сосюра судять, спираючись на «Курс загальної лінгвістики», працю, яка, як відомо, не була написана його рукою. У 1954 р. учень Ш. Баллі, професор Женевського університету Робер Годель опублікував частину знайденого ним матеріалу – додаткові записи лекційних курсів і чернетки самого Сосюра – під назвою «Зошити Ф. де Сосюра». У 1957 р. вийшло в світ дослідження Робера Годель – «Рукописні джерела «Курсу загальної лінгвістики» [5]. «Треба прямо сказати, що зі сторінок «Рукописних джерел ...» на нас дивиться дещо інший Сосюр, ніж той, якого ми звикли бачити в канонічному тексті» [2, с. 15]. Відомо, що в 1890-х рр. Сосюр планував писати книгу про фундаментальні поняття лінгвістики, яка так і не була, як здавалося, ним написана. Але в 1996 р. під час відновлювальних робіт в оранжереї фамільного будинку Сосюрів у Женеві були знайдені тексти, що містять начерки книги з загальної лінгвістики під назвою «Про двоїсту природу мовної діяльності» (*De l'essence double du langage*). Також були знайдені й інші оригінали – афоризми, нові підготовчі нотатки для женевського курсу і т. д. Вони були опубліковані в 2002 р. у Парижі під назвою «Записки з загальної лінгвістики» [3].

При уважному порівнянні «Курсу загальної лінгвістики» з усіма наявними оригінальними текстами (включаючи автографічні джерела і записи студентів, знайдені з 1916 р.) виявилось, що «Курс загальної лінгвістики» справді часто віддаляється від слова Сосюра. Плутанина виникла через змішування ідіосинхронії як моментального стану мовної системи і синхронії як методу дослідження мови.

Дозволимо собі викласти сосюрівське розуміння проблеми на основі «Записок з загальної лінгвістики» 2002 р. Що стосується онтології – за Сосюром, мова (*langue*) є ідіосинхронічною і панхронічною одночасно (як ідіосинхронічною і панхронічною одночасно є людська особистість – «я тут і зараз» і «я взагалі»).

«У лінгвістиці не може бути різних точок зору, яких можна дотримуватися за своїм розсудом; є лише дві обов'язкові точки зору, що впливають із самої природи (синхронічного і метахронічного) об'єкта» [3, с. 263]. Якщо ми не описуємо мову в її стані (*l'état de langue*) тут і зараз – синхронічно,

то описуємо її метакронічно. Що таке метакронічно? Сосюр ясно говорить, що обидва ці підходи виводяться з властивостей, природи самої мови. Що ж це за властивості і що таке мова для Сосюра? «Будь-який фрагмент, вирваний навмання з живої маси якоїсь мови ...: 1. не може володіти єдиним, точно певним способом існування; 2. не може володіти також необмеженою кількістю способів існування в залежності від волі кожного» [3, с. 263]. З цього випливає, що мова для Сосюра є психологічною сутністю. Психіка існує тут і зараз (ідіосинхронічно). А якщо не тут і зараз? То поза реальним часом: або в різний час (діакронічно), або постійно (панхронічно). Сосюр про це пише у своїх «Записках»: «Вона (мова) має тільки три способи існування: А) Вона є щось, що існує в ПАНХРОНІЇ, – Б) Вона є щось, що існує в ІДІОСИНХРОНІЇ, – В) Вона є щось, що існує в ДІАХРОНІЇ» [3, с. 263].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, синхронний підхід служить для дослідження ідіосинхронічного стану мови, тоді як метакронічний підхід служить для дослідження інших модусів буття мови – змін, які в ньому відбулися, або того, що в ній не змінюється. Логічним саме тому було б розводити панхронію і ідіосинхронію за принципом статичності і сталості. Тут особливо слід звернути увагу на те, що Сосюр не вважав, що мова може існувати без часу, ахронічно, і не використовував термін *ахронія*. Термін же *панхронія* він використовував, бо розумів мову як антропологічну реальну сутність, а не об'єктивну логічну або духовну субстанцію, існуючу в собі самій як якийсь ідеальний феномен (за А. Сеше). Панхронія не є буттям поза часом, не дорівнює ахронії. Це буття в часі, але не моментальне, а гомеостатичне, стабільне.

Як може існувати в кожен момент щось, що не є постійним і незмінним? Звідки ми можемо знати, що це черговий стан тієї ж самої мови? Значить, для ідіосинхронії обов'язково повинна бути панхронія. З іншого боку – як може існувати змінення, якщо немає панхронії? Що ж тоді змінюється? Щоб змінюватися і бути щоразу в якомусь стані, це щось повинно бути собою весь час. Тільки тоді кожен ідіосинхронний стан – це його стан, а кожне діакронічно спостережуване змінення – це його змінення.

Рефлексія про розуміння Фердинандом де Сосюром проблеми часу є одним із напрямів наших наукових розвідок «нового» Сосюра.

Джерела та література

1. Августин А. Исповедь. Абельяр П. История моих бедствий / А. Аврелий. – М. : Республика, 1992. – 335 с.
2. Сосюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике / Ф. де Сосюр ; [Вступит. статья и комментарии Н. А. Слюсаревой]. – М. : Прогресс, 1990. – 274 с.
3. *Ecrits de linguistique générale, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil.* – Paris: Gallimard, « Bibliothèque des idées », 2002. – 353 p.
4. *Cours de linguistique générale: Edition préparée par Tullio de Mauro.* – Paris: Payot, 1973. – 510 с.
5. Godel R. *Les sources manuscrites du Cours de linguistique générale de F. de Saussure* / R. Godel. – Geneva : Droz, 1957. – 237 p.
6. Schuchardt H. *Compte rendu du CLG, tr. par P. Caussat, in Avant Saussure* / H. Schuchardt . – Paris : Editions Complexe. – 213 p.
7. Wunderli P. *Principes de diachronie* / P. Wunderli. – Frankfurt am Main; Bern; New York, Paris : PeterLang, 1990. – 97 p.
8. Yong-Ho Choi. *Thèse de doctorat «Le temps chez Saussure»* / Choi Yong-Ho. – Paris : Université Paris X-Nanterre, 1997. – 308 p.

Присяник Оксана. Временная перспектива языковой деятельности в понимании «нового» Фердинанда де Сосюра. В статье представлена проблема времени по «новому» Сосюру. Ученый настаивает на темпоральном способе бытия языковой деятельности как целостного объекта языкознания, то есть на антропологической и семиотической сущности времени. Проблема типологизации форм временного бытия языка в центре внимания Фердинанда де Сосюра. Сравнение новых «Записок по общей лингвистике» и канонического «Курса общей лингвистики» дало возможность установить, что именно из-за смешивания идиосинхронии как моментального состояния языковой системы и синхронии как метода исследования произошла путаница в понимании проблемы времени в сосюровской лингвистической концепции. Сосюр не использовал термин *ахрония*, в отличие от термина *панхрония*, так как считал язык антропологической реальной сущностью, а не объективной логической или духовной субстанцией, которая существует в себе самой как некий идеальный феномен (по А. Сеше).

Ключевые слова: время, синхрония, диахрония, идиосинхрония, панхрония

Prosianyk Oksana. Temporary perspective of language activity within the understanding of «new» by Ferdinand de Saussure. The article presents the problem of time in a new way. The scientist insists on a temporal approach to being of the language activity, as an integral object of linguistics, in other words on anthropological and semiotic essence of time. Ferdinand de Saussure deals with the issue of typology of forms of a temporary state of the language. The comparison of new «Notes of General Linguistics» and canonical «The Course of General Linguistics» gave basis to establish what exactly happened when mixing idiosynchrony as the momentum state of language system and synchrony as a method of Saussure's linguistic concept. Saussure did not use the term achrony, as opposed to panchronistic approach, because he believed that the language is an anthropological real entity, and not the objective logical or spiritual entity, which exists in itself as an ideal phenomenon (according to A. Seshe)

Key words: time, synchrony, diachrony, idiosynchrony, panchronistic approach

Стаття надійшла до редколегії
17.05.2013 р.

УДК 811.161.2'373.45

Наталя Слобода

Специфіка мовної гри у графічно неадаптованих англiцизмах

У статті розглянуто графічно неадаптовані англiцизми, які використовуються у назвах і рекламі українських організацій для створення мовної гри. Схарактеризовано графічні засоби, завдяки використанню яких досягається цей ефект (виділення частин назви кольором, шрифтом, видозміна написання, поєднання кириличної та латинської графік). У переважній частині аналізованих назв виділено дві частини, яким надається додаткове значення. Встановлено, що лексичні значення, які беруть участь у мовній грі, викликають асоціації водночас з англійською та українською (або російською) лексемами за рахунок їх фонетичної подібності. З'ясовано, що мовна гра у графічно неадаптованих англiцизмах активізує увагу і мовні знання реципієнтів, однак викликає змішування різних мовних кодів і, як наслідок, варіанти розуміння назв.

Ключові слова: запозичення, графічно неадаптований англiцизм, мовна гра, додаткова семантизація, графічні засоби.

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізаційні тенденції у сучасній економіці, техніці, суспільних процесах зумовлюють появу багатьох нових реалій в українській дійсності. Як наслідок лексична система української мови перебуває під активним впливом англійського словникового складу. Англiцизми функціонують в усіх суспільно значущих сферах спілкування, привертаючи значну увагу лінгвістів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед аспектів дослідження англiцизмів виділяються чинники запозичення (Л. М. Архипенко, О. Лапінська), етимологія (Н. В. Волошина, М. Ярошенко, Л. Гудзь), особливості фонетичної та семантичної асиміляції (Т. О. Лелека, Л. Ф. Чернікова, Т. І. Смілик), лексико-семантичні групи (О. Дьолог, І. О. Коробова, О. Лапінська, В. П. Сніцар), словотвірну структуру (Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк) тощо.

Значна кількість англiцизмів продовжує вживатися в українській мові без адаптації до кириличної графіки. Особливо продуктивно ця група запозичень поповнюється у торговельно-розважальній сфері, де англiцизми використовують як назви закладів і організацій внаслідок мовної моди та з метою прагматичного впливу на споживача. Однак такі компоненти здебільшого не розглядаються дослідниками як одиниці української мови. Зокрема, Є. А. Карпіловська відрізняє їх від неозапозичень, кваліфікуючи як іншомовні вкраплення чи варваризми, тобто іншомовні слова, вживані у звуковій та графічній формі мови-джерела без адаптування до системи української мови, зокрема у випадку свідомої заміни такими словами питомої української лексеми з тим же значенням [5, с. 19]. Однак у багатьох випадках можемо спостерігати, що назви-англiцизми викликають у реципієнтів асоціації з українською або російською лексикою, стимульовані тими чи іншими графічними